

ergo ordinatio legis, prout est in superiore ordinante, vel loquente, semper est aliquid spectans ad voluntatem.

14. Unde aliter etiam solvitur objectio quæ fieri solet, quia licet superior velit aliquid fieri a subdito, si non intimet voluntatem, non præcipit. Respondetur enim, hanc intimationem posse esse exteriorem, et de hac non esse sermonem, quia illa non est in legislatore, sed actio transiens, quæ vel in subdito, vel in alia externa materia recipitur, juxta dicta superiori capite: intimatio autem, prout est in legislatore, maxime esse videtur voluntas exterius intimandi, quæ in ipsa voluntate obligandi intime includitur, vel ex illa sequitur: ergo ea etiam ratione lex maxime pertinet ad voluntatem.

15. *Aliqua legis conditiones quæ solum quædrant in voluntatis actum.*—Superest probanda altera pars primi antecedentis, nimirum aliquas conditiones ad legem necessarias inveniri in actu voluntatis, et non proprie in actu intellectus. Prima est movere et applicare subditum ad exercendam actionem, sub actione semper omissionem intelligendo. Principium enim movens, et applicans ad exercitium actionis est voluntas: nam intellectus potius movet quoad specificationem, et ideo potius dicitur dirigere quam movere. Secunda est habere vim obligandi, quæ proprie est in voluntate, et non in intellectu: nam intellectus solum potest ostendere necessitatem, quæ est in ipso objecto; quod si in illo non sit, non potest ipse eam tribuere: voluntas autem confert necessitatem, quæ in objecto non erat, et facit, verbi gratia, in materia justitiæ, ut res tanti vel tanti valeat, et in materia aliarum virtutum, ut hic et nunc sit necessarium operari, quod alias per se non esset. Tertia, ferre legem est actus jurisdictionis et potestatis superioris, ut infra dicam, unde est veluti usus ejusdam dominii; usus autem est actus voluntatis, et præsertim usus dominii, qui liber est. Quarta, lex est actus justitiæ legalis: nam Princeps, dum fert legem, maxime debet ad commune bonum respicere, quod spectat ad justitiam legalem; justitia autem legalis est virtus voluntatis, quamvis indigeat directione prudentiæ, quod commune est omnibus virtutibus voluntatis: unde solum fit, ad legem ferendam maxime necessariam esse prudentiam, quod recte probant fundamenta prioris sententiæ, non tamen fit, esse formalem actum prudentiæ; sicut justa distributio et recta electio a prudentia pendet, et tamen formaliter

est actus voluntatis, per justitiam distributivam, vel per aliam virtutem moralem operantis.

16. Ultima ratio esse potest, quia ex his quæ dixi proponendo priorem sententiam, intelligi potest quam sit difficile designare actum intellectus, qui sit lex: in voluntate autem facile assignatur. Nam illa voluntas quam superior habet obligandi subditum ad talem actum, vel (quod perinde est) constituendi talem materiam intra necessarios terminos virtutis, optime recipit denominationem legis, tam propter omnia quæ adduximus de proprietatibus legis, quam ex eo quod etiam tetigimus, quia nihil antecedens hanc voluntatem habere potest vim legis, cum non possit necessitatem inducere: quidquid autem subsequitur potius est signum legis jam conceptæ et stabilitæ in mente principis: nam ipsa etiam locutio mentalis signum tantum mentale est. Cui fundamento non aliter potuit respondere Medina, nisi negando voluntatem obligandi esse necessariam in principe ad ferendam legem, et obligandum per illam.

17. *Impugnatur doctrina Medinæ circa voluntatem obligandi.*—Verumtamen responsio hæc id negare videtur, quod reliqui auctores utriusque opinionis tanquam certum supponunt, nisi fortasse in verbis sit aliqua æquivocatio. Certum est enim in his effectibus moralibus, qui a voluntate pendent, agentia non operari sine intentione, vel ultra intentionem: obligare autem per legem est effectus moralis, et pendens ex libertate legislatoris: ergo ut fiat, necessaria est in legislatore intentio et voluntas illius, alias fieret sine intentione, quod repugnat. Minor evidens per se est, et ideo idem auctor fatetur legem requirere concursum voluntatis. Major autem communis est theologorum; imo, et juristarum, qui hoc sensu dicunt actus agentium non operari ultra intentionem eorum, arg. c. ult. de Præbend., et constat inductione: nam hac ratione excommunicatio lata sine intentione ligandi non ligat, et absolutio data sine intentione absolventi non solvit; et idem est de cæteris sacramentis: et similiter votum, matrimonium, et similia facta sine intentione, non valent: ratio autem est, quia tota virtus talium actuum manat a voluntate, aut mediante illa: item illa est quæ dat esse quasi forma: nam actus exterior sine intentione non est verus actus moralis sub illa ratione tali, sed fictus.

18. *Velle præcipere, et velle non obligare, sunt intentiones repugnantes sublata ignorantia.*

tia.—*Similiter in voto repugnant intentio votendi et non obligandi.*—Unde in exemplo voti certum existimo non obligare, si factum sit sine intentione obligandi, ut in tract. 6, de Relig. dixi: sicut autem ibi solet fingi casus in quo aliquis voveat cum intentione votendi, et simul habeat intentionem non se obligandi: ita Medina similem fingit in legislatore, qui habeat voluntatem præcipiendi et non obligandi, et tunc ait nihilominus obligare. Verumtamen, si ignorantia non intercedat, illæ intentiones sunt repugnantes, et involventes contradictionem, si prior intentio sit vere, et non fecte votendi, aut præcipiendi, quia velle præcipere, nihil aliud est quam velle obligare, aut saltem velle insinuare voluntatem obligandi, et idem est cum proportionem in voto. Si autem illa intentio talis non sit, sed solum exterius præcipiendi, aut votendi, sine dubio nihil fit, nec fertur vera lex, aut fit verum votum. Certum est enim posse fieri fictam promissionem, quæ non obliget: illa autem nullo alio modo fieri potest, et idem est cum proportionem de præcepto: et ideo si subdito constaret, superiorem, licet proferat verba præceptiva, non habere animum obligandi, sine dubio non obligaretur, ut in dicto casu de Excommunicatione omnes dicunt. Vel sicut e contrario ait D. Thomas, 2. 2, q. 104, art. 2, voluntatem superioris, quacumque ratione innotescat subdito, esse quoddam præceptum, quod non potest intelligi, nisi de hac voluntate obligandi.

19. *In juramento potest stare intentio jurandi cum intentione se non obligandi.*—In casu autem de juramento non est omnino eadem ratio: nam potest quis habere intentionem jurandi, id est, adducendi Deum in testem, et nihilominus habere intentionem non se obligandi, et ideo si tunc oritur obligatio (quod sub opinione est) non est ex propria voluntate, sed præcepto naturali, quo unusquisque tenetur facere verum id, in cujus testimonium Deum adduxit, ut late dixi, tract. 5, de Relig., lib. 2, c. 7. At vero obligatio legis non nisi ex voluntate legislatoris oriri potest, et ideo actus ille voluntatis necessarius est. Et ita recte dixit Gabriel, 3, d. 37, quantumcumque notificetur voluntas superioris, nisi per illam velit ligari inferiorem, non consurgere obligationem. Dixi autem, nisi sit æquivocatio in verbis, quia fortasse necessarium non est ut legislator directe et expresse concipiat obligationem subditi, et voluntate feratur in illam: satis enim esse potest, ut velit, verbi gratia, præscribere

ut res tantum valeat, vel ut talis actus sit in materia necessaria temperantiæ, vel ut confuse velit præcipere quantum potest: sed hæc parum differunt, quia in his omnibus includitur intentio obligandi, et cum illis omnino repugnat habere intentionem non obligandi, nisi operans prorsus ignoret quid velit, et tunc ipsamet ignorantia impediret prorsus veram voluntatem obligandi, atque adeo veram legem, ut in simili de voto dixi: igitur quoad necessitatem hujus voluntatis vera sine dubio est hæc secunda sententia.

20. *Tertia sententia affirmans legem ex utroque actu componi.*—Unde quæ pro his opinionibus adduximus suadere videntur utrumque actum intellectus et voluntatis esse ad legem necessarium, et ideo potest esse tertia opinio dicens legem componi et coalescere ex actu utriusque potentiæ; quia in his rebus moralibus non oportet quærere unitatem perfectam et simplicem, sed potest res quæ moraliter una est, ex multis physice distinctis, et se mutuo juvantibus constare. Sic ergo lex duo requirit, motionem et directionem, bonitatem (ut sic dicam) et veritatem, id est, iudicium rectum de agendis, et voluntatem efficacem movendi ad illa, et ideo ex actu voluntatis et intellectus constare potest. Et hæc sententia tribui solet Gregorio, in 1, d. 48, quæst. unic., sed ibi hoc non disputat, nec aliud dicit, nisi eum qui discordat a voluntate beneplaciti Dei agere contra legem æternam, et allegat Augustinum 22 contra Faustum, cap. 27, dicentem legem æternam esse rationem, vel voluntatem Dei, ubi Augustinus nihil determinat. Magis indicat hanc sententiam Gabriel 3, distinct. 37, quæst. unic., in principio, ubi cum de lege externa, seu quæ est in subdito, dixisset esse *signum verum, creaturæ rationali notificativum rectæ rationis dictantis, ligari eam, etc.*, declarat dictum esse *dictantis, seu ligantis, etc.*, ad innuendum quod recta ratio præcipientis una cum voluntate est ratio obligationis inferioris, id est, quo inferior obligatur. Lex autem est propria ratio obligationis; sentit ergo in ipso principe legem esse rationem ejus cum voluntate, et declarat illam esse voluntatem ligandi subditum, ut supra: unde sicut liberum arbitrium definiri solet, esse facultatem voluntatis et rationis, ita lex, quæ arbitrium principis appellari solet, non immerito potest existimari actus utriusque facultatis.

21. Addi etiam potest, licet nomen legis adæquate et complete utrumque actum complectatur, nihilominus secundum aliam con-

siderationem tam actum voluntatis, quam intellectus posse dici legem sub diversis rationibus, cui modo loquendi non dissonat Augustinus, in d. loco, contra Faustum, et declaratur in hunc modum. Nam si in lege attendatur vis movendi, et ideo lex dicatur id quod est in principe, quod movet et obligat ad agendum, sic lex est actus voluntatis: si autem spectetur ac consideretur in lege vis dirigendi ad id quod bonum et necessarium est, sic pertinet ad intellectum: et videtur consistere in iudicio practico, et prout est in principe non antecedere voluntatem, sed subsequi, non quidem per modum actus impellentis, qui iudicium non sit (hoc enim satis improbatum est), sed per modum iudicii practici, quo stante decreto suo princeps iudicat hoc esse omnino agendum a subditis, quibus propterea intimandum est tale decretum. Hoc enim iudicium subsequi voluntatem in mente principis in superiori capite declaravi; et ideo sub hac ratione dici potest lex scripta in mente ejus, a qua procedat omnis lex exterior; et simile iudicium, quod est in subjecto, erit tanquam lex participata ab illa quæ est in principe.

22. *Fertur iudicium distincte de tota controversia.* — Hæ sententiæ probabiles sunt, et ultima satis facilis et plausibilis; nihilominus tamen, ut aliquod iudicium de re tota feramus, secernimus legem naturalem, et consequenter etiam æternam, quia in illis est specialis difficultas in re ipsa, an et quomodo habeant veram et propriam rationem legis, quam lib. seq. tractabimus. Præsens ergo controversia solum est de lege posita per voluntatem alicujus superioris. De qua certum est, vel constare ex actu rationis et voluntatis, vel certe non esse sine utroque: ita ut si est alter illorum tantum, ab altero nihilominus intrinsece pendeat. Hoc enim convincunt omnia adducta pro duabus primis sententiis.

23. Atque hinc inferimus secundo, neutrum modum loquendi illarum opinionum posse efficaciter probari. Nam testimonia adducta in prima opinione solum probant legem non ferri sine directione prudentiæ. Unde philosophi ibi allegati, cum legem tribuunt rationi, non loquuntur de actu intellectus, qui in principe sequitur ex voluntate, qua vult obligare subditos, sed de iudicio antecedente, dirigente et quasi regulante illam voluntatem; solum enim dicunt ad legem non sufficere voluntatem principis, nisi justa sit et recta, et ideo debere oriri ex recto et prudenti iudicio, de quo iudicio constat non esse legem, si per se, et ut

prior voluntate spectetur: vocant ergo legem rectam rationem quoad radicem, sicut Cicero, in eodem lib., de Legib., dixit virtutem esse rectam vitæ rationem. Rationes autem factæ pro illa sententia confirmando secundam solutæ sunt. Testimonia vero adducta in secunda sententia in rigore solum probant, legis obligationem manare ex voluntate legislatoris: nam hoc satis est, ut observans legem Dei dicatur facere voluntatem ejus, vel secundum voluntatem ejus, et e converso. Rationes autem factæ pro illa sententia urgentiores mihi videntur, si supponimus legem esse actum illum principis, qui per se, et vi sua inducit obligationem, et ligat subditum. Dici vero potest, vocem legis non significare actum ligantem, sed signum illius actus, vel actum intellectus, a quo proxime tale signum procedit.

24. *Legem esse actum voluntatis melius intelligi et defendi asseritur.* — Unde addo tertio, spectando ad rem ipsam melius intelligi, et facilius defendi, legem mentalem (ut sic dicam) in ipso legislatore esse actum voluntatis justæ et rectæ, quo superior vult inferiorem obligare ad hoc vel illud faciendum. Hoc probant mihi rationes factæ pro secunda opinione. Nam licet hæc voluntas non possit habere effectum in subdito, nisi ei sufficienter proponatur, hæc autem propositio se habet, ut applicatio causæ obligantis, non ut propria causa et ratio obligationis.

25. *Lex ex impositione prius significat externum imperium et signum præcipientis.* — Ultimo vero assero respiciendo ad nominis legis impositionem, videri prius positum, ad significandum externum imperium, et signum ostensivum voluntatis præcipientis. Ideo enim Aristoteles, 10 Ethic., dixit legem esse sermonem a sapientia profectum, et in Rhet. ad Alex., dixit esse consensum populi in scriptis positum; et Isidorus hoc supponit, cum dicit legem a legendo esse dictam, et debere esse scriptam. Juxta hanc ergo vocis significationem optime defendi potest, legem in principe esse actum illum intellectus, quo proxime dictat legem externam, vel de se aptum ad dictandam et exhibendam illam. Nam sicut exterior est quasi proxima regula voluntatis subditorum, ita cum proportionem lex illa quasi scripta in intellectu principis est regula ejusdem voluntatis subditi, a qua proxime procedit regula exterioris legis, quando subdito proponitur. Procedit autem ab illa (ut aiunt) per modum alterius intimationis, vel impul-

sus: hæc autem intimatio nihil est præter locutionem exteriorem quam dirigit et quasi dictat intellectus principis per illud iudicium jam approbatum per suam voluntatem, vel prout est de tali actu, ut jam definito, et decreto per actum voluntatis ejusdem principis, ut satis ex dictis constat.

CAPUT VI.

UTRUM DE RATIONE LEGIS SIT UT PRO ALIQUA COMMUNITATE FERATUR.

1. *De ratione legis esse ut pro aliquibus feratur.* — *Soli homines sunt capaces harum legum.* — Explicato genere sub quo lex ponitur, inquirenda est differentia per quam in ratione legis constituitur, quam invenimus explicando nonnullas condiciones quæ ad propriam rationem legis necessariæ sunt: simulque causas legis explicabimus, quia propriæ et intrinsecæ condiciones legis non possunt aliunde melius, quam ex causis ejus oriri, nec differentia ejus sine materia, objecto et fine ejus intelligi aut explicari potest. Constat ergo imprimis de ratione legis esse, ut ad aliquem vel aliquos feratur, quoniam, ut Paulus ait, ad Rom. 3: *Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur.* Dicit ergo lex essentialiter quamdam habitudinem ad eos quibus imponitur, et ideo ad explicandam ejus rationem declarandus est terminus hujus habitudinis. Supponimus deinde legem ad homines ferri debere, quia inferiores creaturæ non sunt capaces propriæ legis de qua tractamus ut sæpe dictum est, quia non sunt capaces actuum moralium. Angeli vero, licet sint capaces divinæ legis, tamen nunc de illis non agimus, ut in proœmio dixi: poterunt tamen quæ de lege naturali et divina dixerimus, ad eos facile cum proportionem applicari. Lex ergo de qua tractamus hominibus imponenda est, et ideo omnis lex potest dici humana ex hoc capite, ut supra dicebam, quamvis propter vitandam æquivocationem non ita vocetur.

2. *An sit de ratione legis ut pro communitate aliqua feratur.* — *Prima sententia affirmans.* — His positis, oritur dubium an lex ferri possit ad unam tantum personam, vel sit de ratione ejus ut pro aliqua multitudine hominum, seu communitate feratur. Supponimus enim ut clarum, communitatem humanam esse capacem legum, imo illa maxime indigere: id enim convincunt adducta in præcedenti capite: unde etiam est clarum regulariter et ordinarie

legem ferri pro aliqua communitate, vel multitudine hominum, ut usu ipso satis constat, et ex dicendis magis patebit. Difficultas ergo est an hoc sit de ratione legis. Prima sententia affirmat solum illud præceptum esse legem, quod generaliter fertur pro omnibus sub aliqua communitate comprehensis: uni vero personæ impositum, non esse legem. Fundarique solet hæc opinio in capite *Erit autem lex*; dist. 4, quod est Isidori, lib. 1 Etymol., c. 21, ubi ponit varias condiciones legis, et ultima est, *ut nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta sit.* Sed hic textus non cogit, quia aliud est, legem imponi communitati, aliud imponi pro bono, seu utilitate communitatis: nam præceptum potest imponi particulari personæ, et nihilominus imponi intuitu communis boni. Isidorus ergo non ponit ibi conditionem requisitam ex parte personæ, cui imponenda est lex, sed requisitam ex parte finis, propter quem est imponenda, scilicet, propter bonum commune, quam conditionem sequenti capite explicabimus.

3. Dices: hoc modo explicata illa conditio jam erat contenta sub alia conditione ab eodem Isidoro in eodem capite posita, scilicet, *quod lex sit justa et honesta*, quia non erit talis, nisi ad commune bonum ordinetur. Sed hoc non obstat, tum quia multæ ex conditionibus ibi positæ ab Isidoro ita comparantur, ut una in alia contineatur, vel ex illa inferatur, et nihilominus adduntur ad majorem explicationem: nam in hoc solo quod lex debet esse justa, continetur debere esse possibilem et utilem: quomodo enim erit justa, si vel impossibilis, vel inutilis sit? et nihilominus distincte hæc recensentur. Igitur majori ratione potuit illa conditio ultima addi, ad explicandum distincte justitiam et honestatem, quam lex requirit. Potest enim esse actus justus et honestus, licet non sit propter bonum commune, satisque erit quod illi non repugnet; de lege autem additur, ad justitiam ejus esse necessarium quod ordinetur ab bonum commune.

4. Nec videtur posse dubitari quin hæc fuerit mens Isidori, ut patet ex illa adversativa: *Nullo privato commodo, sed pro communi omnium utilitate conscripta.* Nam legem communitati imponi, et pro privato commodo, non repugnat; utrumque enim simul habent leges tyrannicæ: at Isidorus illa duo ponit tanquam sibi repugnantia: ergo non loquitur de communitate cui imponenda sit lex, sed solum docet pro utilitate communi imponendam esse, cuicumque imponatur. Atque ita intellexit